

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Lise Tarih Öğretiminde İlkçağ Uygarlıklarının
Yeri Üzerine Bir İnceleme*

An Analysis on the Place of Ancient Civilizations in the Republican Era High
School History Teaching in Turkey

Refik TURAN

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: refikturan06@gmail.com

[orcid.org/ 0000-0001-8369-800X](https://orcid.org/0000-0001-8369-800X)

Article Info

Article Type	Research & Theoretical
Received	28.08.2020
Accepted	21.10.2020
DOI	10.17497/tuhed.787057
Corresponding Author	Refik TURAN
Cite	Turan, R. (2020). Türkiye’de Cumhuriyet dönemi lise tarih öğretiminde ilkçağ uygarlıklarının yeri üzerine bir inceleme. <i>Turkish History Education Journal</i> , 9(2), s. 383-406. DOI: 10.17497/tuhed.787057

* Bu araştırmanın sonuçları 23-24 Kasım 2019 tarihinde Ankara’da düzenlenen Uluslararası 24 Kasım Başöğretmen Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Sempozyumu’nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Öz: Türkiye’de 1930’lu yılların başlarından günümüze lise tarih ders kitaplarında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yerde meydana gelen değişimi ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada “doküman incelemesi” yöntemi ve “içerik analizi” tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda 1976-1978 yılları arasındaki iki yıllık dönem hariç olmak üzere Türkiye’de 1931- 1983 yılları arasındaki dönemde lise tarih öğretiminde İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konuların önemli yer tuttuğu, aynı dönemde lise 1. sınıf tarih konularının tamamının İlkçağ uygarlıklarından oluştuğu anlaşılmıştır. Bu tarihten itibaren İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yer azaltılmış; 1991-1992 öğretim yılından itibaren ise daha da azaltılarak Anadolu ve yakın çevresiyle sınırlandırılmıştır. Bu dönemde Ön Asya ve Eski Batı uygarlıklarına da sadece Anadolu uygarlıklarıyla ilişkileri boyutuyla yer verilmiştir. Lise tarih öğretiminde İlkçağ uygarlıklarına yönelik bu yaklaşım günümüze kadar değişmeden devam etmektedir. Araştırma sonunda öğrencilerin insanlık tarihinin gelişim evreleriyle ilgili olarak değişim ve sürekliliği doğru ve eksiksiz bir şekilde algılamalarını sağlamak için tarih dersi öğretim programlarında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yerin artırılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lise Tarih Ders Kitapları, Tarih Eğitimi, İlkçağ Tarihi, Türk Tarih Tezi, Türk-İslam Sentezi

Abstract: In this research which aims to reveal the changes occurring in the parts of the high school textbooks allocated for Ancient civilizations from the 1930s till today in Turkey, the method of “document analysis” and “comment analysis” technique have been utilized. As a result of the research, it has been understood that the topics related to Ancient age civilizations in high school history teaching in the periods between 1931-1983 in Turkey are important except for the two years periods between 1976-1978 and also high school 1st class history topics all consist of Ancient civilizations. From this date on less space has been allocated for Ancient civilizations; from the academic year 1991-1992, it has been decreased more and has been limited to Anatolia and its close surroundings. In this period Asia, Minor, and Old Western civilizations have been focused with regards to Anatolian civilizations. This approach regarding Ancient civilizations in high school history teaching continues unchanged until today. At the end of the research, it has been proposed to increase the space allocated to Ancient civilizations in the history lesson curriculum to ensure that students perceive the change and continuity accurately and completely in relation to the development stages of human history.

Keywords: High School History Textbooks, History Education, Ancient Age, Turkish History Thesis, Turkish-Islamic Synthesis

Extended Summary

Purpose

The purpose of this research is to reveal the changes occurring in the high school history textbooks related to Ancient civilizations from the 1930s until today in the Republican era in Turkey.

Method

A document analysis method has been used in the study. The sample has been used from the textbooks considered to represent different phases of the history teaching system in

Turkey between the years 1931-2020 within the scope of the research. The data gained through the examination of the textbooks including the sample have been analyzed through content analysis which is a qualitative research data analysis.

Results and Discussion

The first high school history textbooks reflecting the Turkish History Thesis in the Republican era were published in four volumes in 1931. The first volume of this book is entirely devoted to prehistoric and Ancient history. In this volume, the Chinese, Indian, Mesopotamian, Egyptian, Anatolian, Phoenician, Hebrew, Greek, and Roman civilizations are included besides the Central Asian Turkish history and civilization. Although 6.9% of Central Asian Turkish history and civilization is included in the textbook, it is accepted that the Central Asian Turkish civilization is the basis of the Chinese, Indian, Mesopotamian, Egyptian, Anatolian, Greek, and Roman civilizations, so the effect of Turkish civilization in the textbook far beyond the page rate allotted. In the simplified and rewritten version of this book in 1939 by Şemsettin Günaltay, the space allocated to Roman civilization was reduced while the space allocated to all other civilizations was increased.

History textbooks forming the start of the humanism concept in history teaching in Turkey were published in four volumes in 1942. In the first volume of this textbook, while the intensity of Central Asian Turkish history and civilization has been reduced by almost half compared to the previous book, the emphasis on the Turkish History Thesis has also been weakened. The most prominent feature of this volume is that the total space allocated to the Aegean and Greek civilizations and Roman civilizations in the textbook reached a high rate of about 60%. Instead of these textbooks, the space reserved for Greek and Roman civilizations has been preserved in the history textbooks, which were written by Emin Oktay and Niyazi Akşit and started to be taught in 1953 and were constantly reprinted until the end of the 1980s with minor changes. In these textbooks, 4-6% space is reserved for Central Asian Turkish civilization, and 10-11% space is reserved for Anatolian civilizations.

The first-year high school history textbook written by İbrahim Kafesoğlu and Altan Deliorman and taught for two years between 1976-1978 is the first textbook that reflects the conception of Turkish-Islamic Synthesis. The most distinctive feature of this textbook is that it has a very high rate of 68.9% on Central Asian Turkish history and culture. While the space allocated to Anatolian civilizations in this textbook did not change much, the intensity of the Greek (Sea of Islands) civilization in the textbook was reduced to 7.5% and the intensity of Roman civilization was reduced to 6.3%.

Although the space allocated to the Ancient civilizations decreased a little in the high school history course curriculum, which started to be implemented in 1983, this change was not reflected in the textbooks for a long time. With the introduction of the Course and Credit System in high schools in the academic year of 1991-1992, the compulsory history courses were reduced from three years to two years; This situation led to the reduction of the subjects related to the Ancient civilizations in high school history teaching. In the history textbooks taught in this period, the subject of Ancient civilizations was studied based on Anatolian civilization, and the civilizations of Asia Minor and the Old West were included only in the

extent of their relations with Anatolian civilizations and in a very brief way. This situation has been preserved after the transition to the constructivist approach since the 2008-2009 academic year and it continues.

Certainly, reducing gradually the topics related to the ancient civilizations of Anatolia in high school history teaching and limiting it with almost Anatolia and its surrounding will adversely affect the students' levels of knowledge and consciousness negatively. In many studies on the subject, it is claimed that the reduction of the space allocated to Ancient civilizations in history course curricula and textbooks negatively affects the balance of nationality-universality of the program, and prevents students from fully perceiving the historical continuity of humanity regarding the historical development stages, and it is suggested to increase the space allocated to these subjects. Again, it is claimed that the reduction of the space allocated to the Ancient civilizations in history teaching has a negative role in the negligence of these issues in general, and also on the knowledge levels of teachers about these subjects. All these reasons reveal the fact that the space allocated to Ancient civilizations in high school history education should be increased.

Conclusion

As a result, the intensity of subjects related to prehistoric and Ancient history and civilization in high school history education, which has been taught for one year (1st grade of high school) since 1931, has gradually decreased since the early 1980s; Since the early 1990s, it has decreased even more and has become a detail in high school history education. In order to prevent the negative effects that this situation may cause in history teaching, it is considered that it would be beneficial to increase the space allocated to Ancient civilizations in high school history education.

Giriş

Okullarda tarih öğretimi ulus-devletlerin ortaya çıkma ve gelişmeleriyle paralel bir seyir izlediğinden bu derslerin içeriği daha en başından itibaren ulus-devletlerin ulus yaratma çabalarına hizmet edecek şekilde yapılandırılmıştır. Ulus-devletler bu çerçevede tarihe topluluğun şanlı zaferlerle dolu uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu göstermek ve yaratılacak “düşman ötekiler” üzerinden ulusal bütünleşmeye hizmet etmek, dolayısıyla ulusal bilinç yaratmaya katkı sunma misyonu yüklemiştir (Şimşek ve Alaslan, 2014: 3). Bu misyon, tarihin mistifiye edilmesine ve çoğu zaman gerçeklikten uzak bir tarih kurgulanmasına yol açarken, tarih dersi programlarının da “biz”-“öteki” eksenli gerilim yaratmaya hizmet edecek, görece yakın dönem askeri-siyasi konuların ağırlıklı yeri tutacak şekilde yapılandırılmasıyla sonuçlanmıştır.

Cumhuriyet Türkiye’inde tarih öğretimi ulus devletlerin yukarıda bahsedilen genel amaçlarıyla uyumluluk sergilemekle birlikte temelinde modernlik-muhafazakârlık geriliminin bulunduğu yansıma şekli ve dozu dönemselsel olarak farklılık gösteren kendine özgü siyasi

ideolojik etkenlerin de belirleyici rol oynadığı söylenebilir. Türkiye’de İlkçağ (özellikle Batı) uygarlıklarına ayrılan yer ve yaklaşım İslamiyetten önceki Türk tarihi, İslam tarihi ve Osmanlı tarihi gibi konularla birlikte tarih öğretiminin önemli ve tartışmalı bir değişkeni olagelmıştır.

Hıristiyanlık ve Avrupa merkezli bir bakış açısıyla oluşturulan ve modernleşme yoluyla Avrupa dışına da yayılan (Alkan, 2014: 46) üçlü çağ taksimi sistemine dayanan ve günümüzde de genel kabul gören yaklaşıma göre, İlkçağ, yazının kullanılmaya başlanmasından (M.Ö. 3500) son Roma imparatoru olan Teodosius’un 395 yılında Gotlar tarafından öldürülmesine veya Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasına (476) kadar geçen tarihsel süreci kapsamaktadır. 19. yüzyıla kadar “İlkçağ” kavramı Eski Yunan ve Roma İmparatorluğu dönemleriyle sınırlı bir anlam taşıırken, bu yüzyılda Eski Doğu yazı ve dillerinin çözülmesi “İlkçağ” kavramının mekân ve zaman bakımından anlamca genişlemesine yol açmıştır. Günümüzde İlkçağ kavramı hem Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Suriye-Filistin ve İran kültür alanlarını kapsayan Eski Doğu-Ön Asya, hem de Yunan ve Roma kültürlerinden oluşan Eski Batı kültür çevrelerini içerecek bir anlam taşımaktadır (Özçelik, 2002: 17-18).

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde özellikle de 1930’lu yılların başlarından itibaren Eskiçağ tarihi ile Antropoloji ve Arkeoloji çalışmalarına daha fazla önem verilmeye başlanmıştır (Taşkın ve Şimşek, 2017: 17-18). Bu dönemde Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi kurumların kurulması bu alandaki çalışmalara önemli bir ivme kazandırmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sürerken Avrupalı bazı bilim adamlarının Türkiye’ye gelerek Ankara ve İstanbul üniversitelerinde kürsüler ve bölümler kurmalarının yanı sıra 1939-1945 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan Hasan Âli Yücel’in Eski Yunanca ve Latince eserleri Türkçeye çevirterek yayınlaması, kazı çalışmalarını desteklemesi ve bu alanlarda öğrenci yetiştirilmesi için ciddi adımlar atması özellikle Eski Batı tarihçiliği alanında önemli mesafe alınmasını sağlamıştır (Demir ve Sarıkaya, 2019: 180).

İlkçağ, günümüz dünya uygarlığının hemen her alanda ilk temellerinin atıldığı bir tarihsel dönem olup, bu dönem ile ilgili konular öğrencilerde tarih bilincinin oluşmasının önemli bir başlangıç basamağını oluşturmaktadır (Bektaş Öztaşkın ve Üngör, 2013: 3). Dolayısıyla öğrencilerde “Geçmişin yorumlanması, bugünün anlaşılması ve geleceğe ilişkin bir bakış açısı oluşturma” (Jeisman, 1979: 40-42) şeklinde tanımlanabilen tarihsel bilincin oluşabilmesi öğretim programları ve ders kitaplarında tüm tarihsel devirlere yeterli ve dengeli bir şekilde yer verilmesine bağlıdır. Öğretim programlarında İlkçağ tarihi ve uygarlıklarına yeterli yer ayrılması, öğrencilerin geçmiş ile günümüzü karşılaştırarak geçmişin günümüz üzerindeki etkilerini daha kolay fark ederek geçmiş ile bugün arasında daha anlamlı ilişkiler kurabilmelerine, kökenleri Antikçağa dayanan demokrasi, insan hakları, cumhuriyet, imparatorluk vb. kimi kavram ve olayları daha iyi anlayabilmelerine, öğrencilerin zihinlerinde tarihsel süreklilik çizgisinin eksiksiz bir şekilde oluşmasına ve geçmişten günümüze tarihsel süreç içerisinde değişim ve sürekliliği daha doğru ve eksiksiz bir şekilde algılamalarına katkı sağlar. Öğrencilerin İlkçağ kültür ve uygarlıklarını tanımaları, o dönemlerden günümüze kalan tarihi eserlerin insanlığın ortak tarihi ve kültürel mirası olduğunu konusunda farkındalık yaratarak tarihi eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması hususunda duyarlılık kazandırır.

Alanyazın incelendiğinde Türkiye’de tarih öğretiminde İlkçağ uygarlıklarının farklı boyutlarıyla birçok araştırmaya konu edildiği görülmektedir. Bu araştırmaların önemli bir kısmı ilkököl ve ortaokul Sosyal Bilgiler dersi kapsamında İlkçağ uygarlıklarının yeri ve bu konuların öğretilme durumlarıyla ilgiliyken (Sönmez, 2011; Bektaş Öztaşkın ve Üngör, 2013; Ülker, 2015; Taşkın, 2016; Bozgöz, 2017; Mehanijk, 2018; Kara, 2018), orta öğretim boyutuyla ilgili araştırmaların daha sınırlı düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Kabapınar, 1991; Yurtsever, 1996; Aynur Yılmaz, 2010).

Bu araştırmanın amacı, Cumhuriyet döneminde ilk lise tarih ders kitaplarının yayınlandığı 1931 yılından günümüze lise tarih ders kitaplarında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yer ile ilgili meydana gelen değişimi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Türk Tarih Tezi döneminde okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ uygarlıklarının yer alma durumu nasıldır?
2. Hümanizma Döneminde okutulan Lise tarih Ders Kitaplarında İlkçağ uygarlıklarının yer alma durumu nasıldır?
3. Türk-İslam Sentezi Döneminde okutulan Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ uygarlıklarının yer alma durumu nasıldır?
4. Çok Perspektiflilik Döneminde okutulan Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ uygarlıklarının yer alma durumu nasıldır?

Türkiye’de 1931 yılından günümüze kadar olan süreçte lise tarih öğretiminde İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili konulara ayrılan yer ile bu konudaki değişim ve sürekliliğin bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın alanyazındaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 140).

Verilerin toplanması

Araştırma, Türkiye’de tarih öğretimin tüm dönemlerini temsil eden lise tarih ders kitaplarından oluşturulan bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiş olup, örnekleme dâhil ders kitapları kronolojik sıraya göre aşağıda gösterilmektedir.

1. TTTC (1931). *Tarih I: tarihten evvelki zamanlar ve eski zamanlar*. İstanbul: Devlet.
2. Mansel, A. M., Baysun, C. ve Karal, E. Z. (1942a). *İlkçağ tarihi, birinci sınıf*. İstanbul: Maarif.
3. Günaltay, Ş. (1939). *Lise tarih kitapları, tarih I*. İstanbul: Maarif.
4. Akşit, N. ve Oktay, E. (1953). *Tarih I, ilkçağ*. İstanbul: Remzi.
5. Akşit, N. ve Oktay, E. (1968). *Tarih I, ilkçağ*. İstanbul: Remzi.
6. Kafesoğlu, İ. ve Deliorman, A. (1976). *Tarih lise I*. İstanbul: Milli Eğitim.

7. Akşit, N. ve Oktay, E. (1980). *Tarih, lise I. sınıf*, İstanbul: Remzi.
8. Akşit, N. ve Oktay, E. (1989). *Tarih lise I.* İstanbul: Remzi.
9. Deliorman, A. (1994). *Tarih I*, İstanbul: Bayrak.
10. Okur, Y., Genç, İ., Özcan, T., Yurtbay, M. ve Sever, A. (2008). *Ortaöğretim tarih 9.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
11. Yüksel, E., Kapan, M.A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L. Ardiç, M., Bağcı, Ö. ve Yıldız, S. (2018). *Ortaöğretim tarih 9.* İstanbul: Milli Eğitim.

Verilerin Analizi

Örnekleme dâhil ders kitaplarının incelenmesinden elde edilen veriler bir nitel araştırma veri analiz tekniği olan içerik analizi ile analiz edilmiştir. “İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 162).

Ders kitapları ve öğretim programları üzerinden yürütülen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Bulgular

Türk Tarih Tezi Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıkları

Cumhuriyet döneminde tarih öğretiminde 1930’lu yılların başlarından 1942 yılına kadar olan dönem “Türk Tarih Tezi Dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde okutulan tarih ders kitaplarının temel özelliği devletleşme süreciyle birlikte uluslaşma sürecinin pratik ihtiyaçlarının yanı sıra iç ve dış politik gelişmelerin etkisiyle oluşturulan ve şekillendirilen Türk Tarih Tezini esas almalarıdır. Dönemin kendine özgü koşulları altında geliştirilen Türk Tarih Tezi temel olarak Tarih Öncesi Devirlerden başlayarak Orta Asya’nın ve Türk milletinin dünya uygarlığının doğmasında ve yayılmasında oynadığı önemli role dayanmaktadır (Ersanlı, 2003; Copeaux, 2006; Demircioğlu, 2008; Köken, 2014; Şimşek ve Yazıcı, 2013).

Yeni devletin kurulmasından sonra ulus yaratma sürecinde tarihin yanı sıra antropolojiden de yararlanılmıştır (Maksudyan, 2007). Zira bu dönem 19. yüzyıldan devralınan pozitivist sosyolojiye uyarlanmasının bir sonucu olarak “ırk” kavramının ön planda olduğu bir dönemdir (Gültekin, 2015: 101). Bu dönemde uzun yıllardır süregelen yenilmişlik ve yalınlıktan kurtarılacak özgüven kazandıracak parlak bir tarihin yaratılmasında tarihçi ve antropologlar birlikte görev üstlenmişlerdir. Söz konusu koşullarda ve paradigmaya uygun olarak oluşturulan Türk Tarih Tezinin temel varsayımı Türklerin en eski anayurtları olan Orta Asya’nın tarih öncesi devirlerde ileri bir medeniyet havzası olduğu ve buradan yapılan göçlerle bu ileri medeniyetin dünyanın diğer bölgelerine yayıldığı şeklindedir. Bu yaklaşıma göre dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlar ilkel bir hayat sürerken sahip olduğu elverişli iklim koşulları Orta Asya’da ileri bir medeniyetin doğmasına yol açmıştır. Nitekim dünyada tarım, ticaret, hayvanların evcilleştirilmesi, madenlerin keşfi ve işlenmesi, yazı vb. ilk defa Orta Asya’da brakisefal Türklerin ataları tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Orta Asya’da buzul

çağının sona ermesinden sonra oluşan iklim değişikliği büyük bir kuraklığa yol açmış, bölgeye hayat veren iç denizler ile büyük nehirlerin önemli bir kısmı kurumuştur. Bunun üzerine bölge sakinleri yaşamaya daha elverişli yerler bulabilmek amacıyla doğu, güney ve batıya doğru asırlarca sürecekt büyük bir göç hareketi başlatmışlardır. Orta Asya’dan göç eden Türkler Çin, Hindistan, İran, Anadolu, Mezopotamya, Suriye, Filistin, Mısır, Ege Adaları, Yunanistan ve Roma’ya, hatta Britanya Adasına kadar ilerlemişler, buraları medeni bakımdan geliştirerek Taş Devrinden Maden Devrine yükseltmişlerdir. Dolayısıyla bahsedilen bu yerlerde ortaya çıkan medeniyetlerin temelinde de Orta Asya uygarlığı ve brakisefal Türkler yer almaktadır (TTTC, 1931; Yazıcı, 2011; Şimşek, 2017; Turan, 2019: 47).

Türk Tarih Tezini yansıtan tarih ders kitapları Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından dört cilt halinde yazdırılarak 1931 yılında yayınlanmıştır. Bu kitapların ortaokullarda okutulacak daha sadeleştirilmiş bir örneği de 1933 yılında bastırılarak okullara gönderilmiştir (Ersanlı, 2003: 126). Dört ciltlik bu tarih kitabı çağlar esasına göre hazırlanmıştır. Buna göre kitabın birinci cildi Tarih Öncesi Dönem ve İlkçağ tarihi, ikinci cildi Ortaçağ tarihi, üçüncü cildi Yeni ve Yakınçağlar tarihi, dördüncü cildi ise Türkiye Cumhuriyeti tarihi konularını kapsamaktadır. Bu kitabın Tarih Öncesi Dönem ve İlkçağ uygarlıkları konularından oluşan birinci cildi liselerin birinci sınıflarında okutulmuştur.

Türk Tarih Tezinin yansıdığı bu ilk tarih kitabının Tarih Öncesi Dönem ve İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili konulardan oluşan birinci cildinde yer verilen uygarlıklar ile bu uygarlıklara ayrılan yer aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 1

Türk Tarih Tezi Döneminde Okutulan İlk Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (TTTC, 1931)

Sıra No	İlkçağ Uygarlığı	Sayfa	Oran (%)
1	Beşer Tarihine Giriş	24	6,9
2	Türk Tarihi ve Medeniyeti	38	6,9
3	Çin	10	2,9
4	Hint	13	3,8
5	Kalde, Elam, Asur (Mezopotamya)	15	4,3
6	Mısır	26	7,5
7	Anadolu (Eti, Frikya, Lidya)	20	5,8
8	Fenikeliler	8	2,3
9	İbraniler	9	2,6
10	İran	20	5,8
11	Ege Havzası (Yunan)	76	22,0
12	Eski İtalya ve Etrüksler (Roma)	87	25,1
Toplam		346	100

Bu ders kitabında Türk tarihinin dışında Çin, Hint, İran gibi Asya uygarlıkları ile Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Fenike, İbrani, Yunan ve Roma uygarlıklarına yer verilmiştir. Bu uygarlıklar içerisinde en fazla yer Eski İtalya ve Etrüksler (Roma) uygarlığına ayrılırken (%25,1), bunu Ege Havzası (Yunan) Uygarlığı (%22,0) izlemektedir. Bu kitapta Eskiçağ Türk tarihi ve uygarlığının ağırlığı ise %6,9’dur.

Bu kitapların öğrencilerin anlama kapasitelerinin çok üzerinde olduğu ve ders kitabı formatında hazırlanmadığına dair eleştirilerin yaygınlık kazanması üzerine kitabın birinci cildi Şemsettin Günaltay tarafından sadeleştirilerek ve ders kitabı formatında yeniden yazılarak 1939 yılında yayınlanmıştır. Esasen özünde 1931 yılında yazılan kitaba sadık kalınan bu ders kitabında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yer aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 2

Türk Tarih Tezi Döneminde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Günaltay, 1939)

Sıra No	İlkçağ Uygarlığı	Sayfa	Oran (%)
1	Giriş	2	0,5
2	Türk Tarihi ve Medeniyeti (Prehistork Devirlerden İtabaren)	45	11,1
3	Çin	13	3,2
4	Hint	13	3,2
5	Elam ve Mezopotamya (Elam, Akad, Sümer ve Kalde)	32	7,9
6	Mısır	35	8,7
7	Anadolu (Hititler, Friky, Lidya, Hurriler, Mittaniler, Kargamış Devleti, Urartu Tarihi ve Medeniyeti)	37	9,1
8	Suriye ve Filistin (Kenaniler, Fenikeliler, Aramiler, İbraniler)	28	6,9
9	İran	21	5,2
10	Ege Havzası (Yunan)	90	22,2
11	Roma	89	22,0
Toplam		405	100

Türkiye’de tarih öğretiminde Türk Tarih Tezi Döneminin bu ikinci ders kitabında Orta Asya Türk, Çin, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Suriye ve Filistin uygarlıklarına ayrılan yer bir miktar artırılırken Hint, İran ve Roma uygarlıklarına ayrılan yer azaltılmıştır. Bu ders kitabında Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarına ayrılan yer artırılırken genel olarak İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili konuların kapsamı da genişletilmiştir. Bu çerçevede Mezopotamya uygarlığı konuları içerisine Akad ve Sümerler; Anadolu uygarlıkları içerisine ise Hurriler, Mittaniler, Katgamış ve Urartu tarihi ve medeniyeti dâhil edilmek suretiyle daha da ayrıntılı hale getirilmiştir. Yine 1931 tarihli kitapta Fenike ve İbrani uygarlıklarına ayrı başlıklar altında ele alınmışken, bu ders kitabında “Suriye ve Filistin uygarlığı” başlığı altında Kenanî ve Aramî uygarlıkları ile birlikte yer verilmiştir.

Sonuç olarak tarih eğitiminde Türk Tarih Tezi Dönemi olarak adlandırılan 1931-1942 yılları arasındaki dönemde liselerde üç yıl okutulan tarih dersinin birinci yıl konuları tamamen İlkçağ uygarlıklarından oluşmaktaydı. Bu ders kitaplarında Türk tarihine ilişkin varsayımlar önemli olmakla birlikte nicel bakımdan en fazla yeri Antik Yunan ve Roma uygarlıklarıyla ilgili konular tutmuştur.

Hümanizma Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıkları

Türkiye’de tarih öğretiminde Türk Tarih Tezi Dönemi, 1942 yılında liselerde Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan tarih ders kitaplarının okutulmaya başlanmasıyla yerini Hümanizma Dönemine bırakmıştır (Copeaux, 2006; Köken, 2014; Yıldırım, 2014). Böylece Cumhuriyet dönemi tarih öğretiminde 1942 yılında başladığı kabul edilen Hümanizma Dönemi 1976-1978 yılları arasındaki iki yıllık dönem hariç olmak üzere süreç

içerisinde bir miktar değişime uğrasa da 1980’li yılların ortalarına kadar sürmüştür. Bu dönemde tarih öğretiminde ve ders kitaplarında genel olarak Türklerin etnik geçmişi yerine Anadolu’nun etnik geçmişi temel alan ve Anadolu kültürünün kaynağını Grek ve Latin uygarlığında gören (Copeaux, 2006: 80) bir tür “vatan tarihi” anlayışı hâkim olmuştur. Batı uygarlığının kaynağını Anadolu topraklarında arayan bu anlayışla Türk tarihi Anadolu ve Avrupalılık eksenine yerleştirilerek dünya tarihi içindeki konumu ve Batı ile kültürel bağı güçlendirilmeye çalışılmıştır (Durgun, 2015: 13).

Hümanist bakış açısını yansıtan, Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılarak 1942 yılından itibaren liselerde okutulmaya başlanan dört ciltlik ders kitabı serisinde daha önceki ders kitaplarında olduğu gibi çağ esaslı bir sistematik takip edilmiştir. Buna göre kitabın birinci cildi İlkçağ, ikinci cildi Ortaçağ, üçüncü cildi Yeni ve Yakınçağ, dördüncü cildi ise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili konuları kapsamaktadır (Mansel vd., 1942a; Mansel vd., 1942b; Mansel vd., 1942c; Karal, 1944). Bu ders kitabının İlkçağ uygarlıklarını kapsayan birinci cildinde yer verilen uygarlıklar ile bu uygarlıklara ayrılan sayfa miktarı aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 3

Hümanizma Döneminde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Mansel vd., 1942)

Sıra No	İlkçağ Uygarlığı	Sayfa	Oran (%)
1	Tarih Öncesi ve Tarih Devirleri	7	3,1
2	Türk Tarihi ve Medeniyeti (Türklerin Anayurdu ve Göçler; Göçlerden Sonra Anayurdun Durumu (İskitler, Hunlar)	10	4,5
3	Çin	7	3,2
4	Hint	3	1,4
5	Mezopotamya (Sümerler, Akad Krallığı, II. Ur Sülalesi, Babil Krallığı, Kasitler, II. Babil Krallığı, Asur Krallığı, Mezopotamya Medeniyeti)	19	8,6
6	Mısır	14	6,3
7	Anadolu (Anadolu’nun Tarih Öncesi, Hititler, Hurriler ve Mittani Krallığı, Urartu Krallığı, Frigya, Lidya)	20	9,0
8	Suriye ve Filistin (Fenikeliler, İbraniler)	5	2,3
9	İran	9	4,1
10	Ege ve Yunan Tarihi (Girit Medeniyeti ve Tarihten Önce Yunanistan, Yunan Tarihi)	65	29,4
11	Roma Tarihi	62	28,1
Toplam		221	100

Bu ders kitabının lise birinci sınıflarda okutulan ve İlkçağ uygarlıklarını kapsayan birinci cildinin sayfa sayısı bir önceki ders kitabına göre yaklaşık %50 oranında azaltılarak 202 sayfaya indirilmiştir. Bir önceki ders kitabıyla kıyaslandığında bu kitapta Orta Asya Türk tarihi ve uygarlığına ayrılan yerin %11,1’den %4,5’e indirildiği, bunun yanı sıra “Orta Asya’nın Tarih Öncesi Dönem ve İlkçağda dünyanın en ileri medeniyet havzası olduğu, bu ileri medeniyetin iklim koşullarının olumsuzluca dönmesi nedeniyle buradan göç etmek zorunda kalan Türkler aracılığıyla dünyanın diğer bölgelerine taşındığı” şeklinde özetlenebilecek “Tez”e yapılan vurgunun da azaldığı görülmektedir. Yine ders kitabında Hint, Mısır, Suriye ve Filistin (Fenikeliler ve İbraniler) ve İran uygarlıklarına ayrılan yerin azaltıldığı, Anadolu uygarlıklarına

ayrılan yerin aşağı yukarı korunduğu, Ege ve Yunan uygarlıkları ile Roma uygarlığına ayrılan yerin ise önemli oranda artırıldığı görülmektedir. Buna göre Ege ve Yunan tarihine ayrılan yer %22,5'ten %29,4'e; Roma uygarlığına ayrılan yer ise %22'den %28,1'e çıkarılmıştır.

Hümanizma döneminde okutulan tarih ders kitaplarının bir diğer özelliği ise Anadolu'nun geçmişine yapılan vurgunun artırılarak buranın ikinci bir anayurt olarak vurgulanmasıdır. Bu yaklaşımın bir yansıması olarak Anadolu uygarlıklarına ayrılan yerin oranı % 9,0'dan % 9,9'a çıkarılmıştır. Bu artış fazla yüksek olmasa da söylem olarak Anadolu'nun tarih öncesi ve tarihi geçmişine atfedilen önemde önemli bir artış olduğu söylenebilir.

Bu ders kitabının yerine 1953-1954 öğretim yılından itibaren Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan "Tarih I, İlkçağ" isimli ders kitabı okutulmaya başlanmıştır. Bir önceki ders kitabına oranla sayfa sayısı bir miktar daha azaltılan (202 sayfa) bu ders kitabında yer verilen İlkçağ uygarlıkları ve bu uygarlıklara ayrılan sayfa sayısı aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 4

Hümanizma Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Akşit ve Oktay, 1953).

Sıra No	İlkçağ Uygarlığı	Sayfa	Oran (%)
1	Tarih ve Takvim	5	2,5
2	Tarih Öncesi Devirler, Irklar ve Dil Grupları	7	3,5
3	Türklerin Anayurdu ve Göçler (Göçlerden Sonra Anayurdun Durumu, Hunlar, İskitler)	12	5,9
4	Çin (Çin, Çin Medeniyeti)	4	2,0
5	Hint (Hint, Hint Medeniyeti)	5	2,5
6	Mezopotamya (Coğrafi Durum, Halk, Sümerler, Akadlar, Elam, Babil Krallıkları, Asur Krallığı, Mezopotamya Medeniyeti)	19	9,4
7	Anadolu (Coğrafi Durum ve Tarih Öncesi, Hititler, Frigya, Lidya)	20	9,9
8	Mısır	20	9,9
9	İran (Medler ve Persler, İran Med.)	5	2,5
10	Fenikeliler ve İbraniler	7	3,5
11	Girit ve Miken Medeniyetleri	6	3,0
12	Yunan Tarihi	44	21,7
13	Roma	48	23,7
Toplam		202	100

Tablo 4'te de görüldüğü gibi ders kitabında bir önceki ders kitabına kıyasla Orta Asya Türk tarihi ve uygarlığı ile ilgili konuların yanı sıra Hint, Mezopotamya, Anadolu, Mısır uygarlıklarına ayrılan yerde de bir miktar artış olmuştur. Buna karşılık İran uygarlığına ayrılan yer %4,1'den %2,5'e; Çin uygarlığına ayrılan yer ise %3,2'den %2,0'a indirilmiştir. Daha önceki ders kitaplarında "Suriye ve Filistin" başlığı altında ele alınan Fenike ve İbrani uygarlıklarına bu ders kitabında "Fenikeliler ve İbraniler" başlığı altında yer verilmiş, ayrıca bu uygarlıklara ayrılan yer de %2,3'ten %3,5'e çıkarılmıştır. Yine daha önceki ders kitaplarında "Ege Havzası" veya "Ege ve Yunan tarihi" başlıkları altında Yunan uygarlığı ile birlikte yer verilen Girit ve Miken uygarlıklarına bu ders kitabında "Girit ve Miken Medeniyetleri" şeklindeki ayrı bir başlık altında yer verilmiş ve %3,0'luk yer ayrılmıştır. Bu ders kitabında ayrıca Yunan ve Roma

uygarlıklarına ayrılan yer önemli ölçüde azaltılmış; Yunan uygarlığının ağırlığı %21,7’ye, Roma uygarlığının ağırlığı ise %23,7’ye indirilmiştir.

Akşit ve Oktay tarafından yazılan bu ders kitabı küçük birtakım değişikliklerle liselerde uzun süre okutulmuştur. Bu kitabın 1968 yılı baskısında sayfa sayısının bir miktar artırıldığı (219 sayfa), ayrıca konu dağılımında da bir takım değişikliklerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu kitapta yer verilen İlkçağ uygarlıkları ile bu uygarlıklara ayrılan yer aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 5

Hümanizma Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Akşit ve Oktay, 1968).

Sıra No	İlkçağ Uygarlığı	Sayfa	Oran (%)
1	Tarihin Konusu, Tarihin Bölümlere Ayrılması, Takvime Başlangıç	6	2,7
2	Tarih Öncesi Devirler	5	2,3
3	Türklerin Anayurdu ve Göçler (Anayurdun Sınırları, Anayurtta İlk Uygarlıklar, Göçler, Göçlerden Sonra Anayurdun Durumu, Hunlar)	9	4,1
4	Çin Uygarlığı	4	1,8
5	Hint Uygarlığı	3	1,4
6	Mezopotamya (Coğrafi Durum, Halk, Sümerler ve Akadlar, Elam, Babil Krallıkları, Asur Krallığı, Mezopotamya Uygarlığı)	21	9,6
7	Anadolu (Coğrafi Durum, Tarih Öncesi, Hititler, Hitit Uygarlığı, Frigya, Lidya, İonlar)	25	11,4
8	Mısır	23	10,5
9	İran (Medler ve Persler, İran Uygarlığı)	6	2,7
10	Fenikeliler ve İbraniler (Fenikeliler, Fenike Uygarlığı, İbraniler, İbrani Uygarlığı, Ege Uygarlığına Toplu Bir Bakış)	9	4,1
11	Girit ve Miken Uygarlıkları (Girit Uygarlığı, Miken Uygarlığı)	6	2,7
12	Yunan Tarihi	47	21,5
13	Roma Tarihi	55	25,2
Toplam		219	100

Tablo 5’te görüldüğü gibi bu ders kitabında İlkçağ Türk tarihi ve uygarlığına ayrılan yer %5,9’dan %4,1’e düşürülürken, Hint uygarlığına ayrılan yer de %2,5’ten %1,4’e indirilmiştir. Buna karşılık Anadolu uygarlıklarına ayrılan yer %9,9’dan %11,4’e, Roma uygarlığına ayrılan yer ise %23,7’den %25,2’ye yükseltilmiştir. Diğer uygarlıklara ayrılan yerlerde de küçük oranlarda değişiklikler gerçekleşmiştir.

Bu ders kitabının 1980 yılında gerçekleştirilen baskısında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yerlerde oransal birtakım değişiklikler yapıldığı, kitabın bu halinin 1989 yılında gerçekleştirilen son baskısında da hiç değişmeden korunduğu anlaşılmaktadır. Ders kitabının 1980 ve 1989 yılı baskılarında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yer aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 6

Hümanist Dönem Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Akşit ve Oktay, 1980; Akşit ve Oktay, 1989)

Sıra No	İlkçağ Uygarlığı	Sayfa	Oran (%)
---------	------------------	-------	----------

1	Tarihin Konusu, Tarihin Bölümlere Ayrılması, Takvime Başlangıç	11	4,6
2	Tarih Öncesi Devirler	6	2,5
3	Türklerin Anayurdu ve Göçler (Anayurdun Sınırları, Anayurtta Kurulan İlk Uygarlıklar, Göçler, Göçlerden Sonra İlk Uygarlıklar, Hunlar)	9	3,7
4	Çin Uygarlığı	4	1,7
5	Hint Uygarlığı	4	1,7
6	Mezopotamya (Mezopotamya'nın Coğrafi Durumu ve Orta Asyalı Kavimlerin Bu Bölgeye Yerleşmesi, Sümerler ve Akadlar, Elam, Babil Krallıkları, Asur Krallığı, Mezopotamya Uygarlığı)	22	9,1
7	Anadolu (Anadolu'nun Coğrafi Durumu ve Tarih Öncesi Uygarlıkları, Hititler, Hitit Uygarlığı, Frigya, Lidya, İoanlar)	25	10,4
8	Mısır	22	9,1
9	İran (Medler ve Persler, İran Uygarlığı)	6	2,5
10	Fenikeliler ve İbraniler	7	2,9
11	Girit ve Miken Uygarlıkları (Ege Uygarlığına Genel Bir Bakış, Girit Uygarlığı, Miken Uygarlığı)	8	3,3
12	Yunan Tarihi	49	20,3
13	Roma	68	28,2
Toplam		241	100

Tablo 6'da da görüldüğü gibi bu ders kitaplarında Orta Asya Türk tarihi ve uygarlığına ayrılan yer %4,1'den %3,7'ye, Mezopotamya uygarlığına ayrılan yer %9,6'dan %9,1'e, Anadolu uygarlıklarına ayrılan yer %11,4'ten %10,4'e, Fenike ve İbrani uygarlığına ayrılan yer %4,1'den %2,9'a, Yunan uygarlığına ayrılan yer %21,5'ten %20,3'e düşürülmüş; buna karşılık Girit ve Miken uygarlığına ayrılan yer %2,7'den %3,3'e, Roma tarihine ayrılan yer ise %25,2'den %28,2'ye yükseltilmiştir.

Sonuç olarak genel olarak Hümanist Dönemde okutulan tarih ders kitaplarında, bu dönemin ilk kitaplarına oranla bir miktar azalsa da en fazla yerin Roma ve Yunan uygarlıklarına ayrıldığı, bu uygarlıklara ayrılan toplam yerin dönemin başında (1942) %57,5 iken daha sonraki süreçte yaklaşık %48-52 aralığında seyrettiği, Anadolu uygarlıklarına ayrılan yerin ise dönemin ilk ders kitabına oranla bir miktar artarak % 9'dan önce %10-11,5 düzeyine çıktığı görülmektedir. Bu dönemde 1942 yılında yayınlanan ders kitabında Orta Asya Türk tarihi ve uygarlığına ayrılan yer %4,5 iken daha sonra 1953 yılında %5,9'a çıktığı, daha sonraki dönemlerde ise %3,7'ye kadar indiği anlaşılmaktadır.

Türk-İslam Sentezi Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıkları

Türkiye'de 1940'lı yılların başlarından itibaren tarih öğretiminde Türk tarihinin bir ölçüde geri plana itilerek Grek ve Latin uygarlıklarının ön plana çıkarılmasına karşı Türkçü bir tepki olarak Türk-İslam Sentezi olarak adlandırılacak bir tarih anlayışı gelişmiştir (Copeaux, 2006; Köken, 2014; Bilgili, 2014). Türk-İslam Sentezi anlayışının Türkiye'deki tarih öğretim sistemine ilk yansması ise 1975-1977 yılları arasında işbaşında bulunan Milliyetçi Cephe (MC) Hükümetleri (39. ve 41. Cumhuriyet Hükümetleri) döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türk-İslam Sentezi anlayışına göre hazırlanan yeni tarih dersi öğretim programları ve ders kitapları 1976-1977 öğretim yılından itibaren iki öğretim yılı uygulandıktan sonra 1978 yılı başında işbaşına gelen hükümet (42. Cumhuriyet Hükümeti) tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.

Hümanist tarih anlayışına tepki olarak gelişen bu anlayışın yansıdığı ders kitaplarında Hümanizma Döneminde okutulan ders kitaplarının İlkçağ uygarlıklarına (özellikle Eski Batı uygarlıkları) ayrılan yer önemli ölçüde azaltılırken, Orta Asya Türk tarihi ve uygarlığına ayrılan yer o zamana kadarki en yüksek orana çıkarılmıştır. Liselerde 1976-1977 öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konuların yer aldığı Tarih, Lise I ders kitabında yer verilen uygarlıklar ile bu uygarlıklara ayrılan yer aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 7

Türk-İslam Sentezi Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Kafesoğlu ve Deliorman, 1976)

Sıra No	İlkçağ Uygarlığı	Sayfa	Oran (%)
1	Tarihin Önemi, Tarih Öncesi ve Tarih Çağları Başlangıcı	8	3,4
2	Mısır (Tarih Öncesi, Tarih Devirlerinde Mısır, Mısır Medeniyeti)	6	2,5
3	Mezopotamya (Mezopotamya’nın Yeri ve Tarihi Önemi, Sümerler, Elam, Akkadlar, Asur, Babil, Mezopotamya’da Kültür ve Medeniyet)	11	4,6
4	Anadolu (Tarih Öncesi, Hititler, Frigler, Lidler)	9	3,8
5	İran (Medler, Persler, İran’da Kültür ve Medeniyet)	3	1,3
6	Adalar Denizi Medeniyeti (Minos ve Miken, Eski Yunan, İoanlar, Atina, Isparta, Yunan Kültür ve Medeniyeti, Helensitik Devir)	18	7,5
7	Roma	15	6,3
8	Musevilik ve Hıristiyanlık	4	1,7
9	Türk Tarihi ve Kültürü	164	68,9
Toplam		238	100

238 sayfadan ibaret olan bu ders kitabının 168 sayfası (%68,9) Orta Asya Türk tarihi ve kültürü ile ilgili konulara ayrılmıştır. Daha önceki ders kitaplarında İlkçağ uygarlıkları arasında yer verilen Çin, Hint, Fenike ve İbrani uygarlıklarına bu ders kitabında hiç yer verilmezken; Mezopotamya uygarlığına ayrılan yer %9,6’dan %4,6’ya, Anadolu uygarlıklarına ayrılan yer %11,4’ten %3,8’e, Mısır uygarlığına ayrılan yer % 10,5’ten %2,5’e, İran uygarlığına ayrılan yer ise %2,7’den %1,3’e düşürülmüştür. Daha önceki ders kitabında Anadolu uygarlıkları içerisinde gösterilen İoanlar ve ayrı başlıklar altında yer verilen Girit ve Miken uygarlıkları ile Yunan uygarlığı konuları bu ders kitabında birleştirilerek “Adalar Denizi Medeniyeti (Minos ve Miken, Eski Yunan, İoanlar, Atina, Isparta, Yunan Kültür ve Medeniyeti, Helensitik Devir)” başlığı altında ele alınmış ve toplam %7,5 oranında yer ayrılmıştır. Bu ders kitabında Roma uygarlığına ayrılan yer %25,2’den %6,3’e düşürülürken daha önceki ders kitaplarında yer verilmeyen “Musevilik ve Hıristiyanlık” başlıklı bir konuya da yer verilmiştir.

1978-1979 öğretim yılından itibaren bu ders kitabının okutulmasına son verilerek tekrar bu dönemden önce okutulan ders kitapları okutulmaya başlanmıştır. 12 Eylül Askeri Darbe Yönetimi tarafından 1983 yılında lise tarih dersi öğretim programları değiştirilmiştir. Yeni öğretim programına göre lise 1. sınıf konuları “Tarihe Giriş”, Türklerin Anayurdu ve Göçler”, “Asya ve Mısır’da Kurulan İlk Türk Medeniyetler”, “Ege ve Roma Medeniyetleri”, “İslamiyetten Önce Kurulan Türk Devletleri”, “İslamiyetten Önce Kurulan Türk Kültür ve Medeniyet” ve “İslam Tarihi” başlıklı yedi üniteden oluşmaktadır (MEB, 1983). “Asya ve

Mısır'da Kurulan İlk Medeniyetler" başlıklı ünite de Çin, Hint, İskit, Mezopotamya, Mısır, İran, Anadolu (Truva, Alışar, Alacahöyük ve Hititler, Frigler, Lidyalılar, Urartular, İyonlar) ve Fenike-İbrani; "Ege ve Roma Medeniyetleri" başlıklı ünite de ise Ege Medeniyeti (Girit, Miken, Yunan Medeniyetleri), Büyük İskender ve Helenistik Dönem Medeniyeti, Roma Medeniyeti başlıklı konulara yer verilmiştir. Bu program değişikliği ile o zamana kadar lise ikinci sınıf konuları içerisinde yer verilen İslam tarihi konularının birinci sınıf konularına aktarılması doğal olarak İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yerin bir miktar azalmasına yol açmıştır. Ancak 1990'lı yılların başlarına kadar bu programa uygun lise tarih ders kitapları yazılmamış; Milli Eğitim Bakanlığı'nın her yıl yayınladığı okutulacak ders kitapları listesinde tarih öğretmenlerinin bu derslerde yardımcı kaynaklardan yararlanmaları önerilmiştir. Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan Tarih, Lise 1. Sınıf ders kitabının 1980'li yılların sonlarına kadar yeni baskılarının yapılması anılan dönemde tarih derslerinde bu ders kitaplarından yardımcı kaynak kitaplar olarak yararlanıldığını akıllara getirmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1991-1992 öğretim yılından itibaren ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Sistemini uygulamaya başlamış; bu değişiklik çerçevesinde liselerde tarih dersi Tarih I ve Tarih II isimleriyle iki yıl zorunlu ders olarak haftada iki saat olarak; Genel Türk Tarihi, Osmanlı Tarihi ve İslam Tarihi dersleri ise seçmeli dersler olarak okutulmaya başlanmıştır (Turan, 2012: 112; Turan, 2015: 145). Bu dersler içerisinde İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konulara (Türk tarihi ve uygarlığı hariç) sadece zorunlu ders niteliğinde liselerin birinci sınıflarında okutulmaya başlanan Tarih I derslerinin kapsamında yer verildiği görülmektedir. Bu ders kitapları tarih bilimi ile ilgili temel teorik bilgilerin verildiği konuyla başlayıp, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına kadar geçen tarihsel süreci kapsamaktaydı. Dolayısıyla çok geniş bir tarihsel süreci kapsayan bu ders kitabında İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili olarak sadece "Eskiçağlarda Türkiye ve çevresi" ve "Türklerin Tarih sahnesine çıkışları ve ilk Türk devletleri" başlıklı iki üniteye yer verilmiştir (Deliorman, 1994).

Aşağıda Ders Geçme ve Kredi Sistemine göre hazırlanmış Tarih I ders kitabında yer alan üniteler ile bu ünitelere ayrılan yer tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 8

Türk İslam Sentezi Dönemi Tarih I Ders Kitabının Konu Dağılımı ve İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Deliorman, 1994)

Sıra No	Konular	Sayfa	Oran (%)
1	Tarih Bilimine Giriş (Tarih bilimi, zaman ve takvim)	17	6,4
2	Eski Çağlarda Türkiye ve Çevresi (Eski çağlarda Türkiye, Eski Çağlarda Türkiye'nin Çevresindeki Kültür ve Medeniyetler)	24	9,0
3	Türklerin Tarih Sahnesine Çıkışları ve İlk Türk Devletleri	50	18,9
4	İslam Tarihi ve Medeniyeti	43	16,2
5	Türk Dünyası I	41	15,5
6	Türk Dünyası II	33	12,5
7	Türkiye Tarihi	57	21,5
Toplam		265	100

Ders kitabında İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili iki konudan birisi olan "Eski Çağlarda Türkiye ve Çevresi" başlıklı ünitenin toplam 265 sayfa olan ders kitabı içerisindeki ağırlığı %9,0; diğer

ünite olan “Türklerin tarih sahnesine çıkışları ve ilk Türk devletleri” başlıklı ünitenin ağırlığı ise %18,9’dur. Ancak “Türklerin tarih sahnesine çıkışları ve ilk Türk devletleri” ünitesi İlkçağ ve Ortaçağ konularını kapsadığından bu ünite içerisinde İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili konulara ayrılan yer gerçekte 10 sayfa olup bunun da ders kitabı içindeki toplam ağırlığı yaklaşık %3,8’e karşılık gelmektedir.

“Eskiçağlarda Türkiye ve çevresi” başlıklı ünite Türkiye’nin tarih öncesini aydınlatan merkezler olarak Truva Alışar, Alacahöyük vb. merkezlerin yanı sıra Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Urartular, İyonlar hakkında da birer paragraflık bilgilere yer verilmiştir. Ders kitabının bu bölümünde ayrıca anılan dönemde devlet yönetimi, hukuk, din ve inanış, sosyal ve iktisadi hayat, yazı dil ve edebiyat ve bilim ve sanat konularıyla ilgili kısa bilgilere de yer verilmiştir.

Ünite içerisinde yer alan “M.Ö. 6. yüzyıldan M.S. 11. yüzyıla kadar Türkiye” başlıklı konuda ayrı başlıklar altında Anadolu’da Pers hâkimiyeti, İskender ve Helensitik Çağ, Roma ve Bizans İmparatorluğu dönemleri ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. “Eskiçağlarda Türkiye’nin çevresinde kültür ve medeniyet” başlıklı konuda ise Mısır, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz (Yunan) kültür ve medeniyetlerinde devlet yönetimi, din ve inanış, sosyal ve iktisadi hayat, yazı dil ve edebiyat, bilim ve sanat ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (Deliorman, 1994).

“Türklerin tarih sahnesine çıkışları ve ilk Türk devletleri” başlıklı ünite “Türk adının anlamı” konusu ile başlamakta, Türklerin ilk anayurdu, Türklerin tarih boyunca yayıldıkları bölgeler (Göçler, nedenleri, Milattan önceki Türk göçleri, Milattan sonraki Türk Göçleri), İskitler (Sakalar), İlk Türk devletleri (Büyük Hun Devleti, Avrupa Hun Devleti, I. Göktürk Devleti, II. Göktürk Devleti) ve Diğer Türk devletleri ve toplulukları (Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Macarlar, Peçenekler, Kıpçaklar, Uzlar, Başkurtlar, Sabarlar, Türgeşler, Kırgızlar, Karluklar, Kimekler) ve İlk Türk devletlerinde kültür ve medeniyet ve Türk kültürünün çevre kültürlerle münasebeti başlıklı konulara yer verilmektedir.

Bu ders kitabında çağ sistemini esas alan bir sistematik izlenmemiş ve genel olarak 9. yüzyıla kadar Türk tarihi ve uygarlığı ile ilgili konulara kronolojik sıra dahilinde yer verilmiştir. Yine kitapta Çin, Hint, Mısır, İran, Fenike, İbrani, Girit, Miken, Yunan ve Roma tarih ve uygarlıklarına bağımsız konular halinde değil; sadece Anadolu uygarlıkları ile ilgi ve ilişkileri boyutuyla ve çok kısa olarak yer verilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde okutulan tarih ders kitaplarında İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konulara ayrılan yerin en düşük düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

Ders Geçme ve Kredi Sisteminden 1995-1996 öğretim yılında vazgeçilmişse de bu sisteme uygun olarak hazırlanan Tarih I ve Tarih II ders kitaplarının liselerde okutulmasına 2007-2008 öğretim yılının sonuna kadar devam edilmiştir.

Çok Perspektiflilik Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Uygarlıkları

Milli Eğitim Bakanlığı 2005-2006 öğretim yılından itibaren eğitim sisteminde yapılandırmacı anlayışı esas alan köklü bir reform başlatmış ve bu çerçevede ilk ve ortaöğretim kurumlarının haftalık ders çizelgeleri yeniden düzenlenmiş, bu okullarda okutulan tüm derslerin öğretim programları ve ders kitaplarını yeni anlayışa göre yeniden hazırlamıştır. Yeni sistem 2005-2006 öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarında, 2008-2009 öğretim yılından

itibaren ise liselerin 9. sınıflarından başlayarak kademeli bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde daha önceden olduğu gibi zorunlu tarih derslerinin 9. ve 10. sınıflarda okutulmasına devam edilirken, İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konular da yine 9. Sınıf tarih dersi konuları içerisinde yer almıştır. Bu dönemde 9. ve 10. sınıflarda okutulan Tarih, 11. sınıflarda okutulan T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin yanı sıra 12. sınıflarda okutulmak üzere Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi isimli yeni bir tarih dersinin de okutulmasına başlanmış, ayrıca 11. sınıfların sosyal alanlarında okutulan fakat öğretim programı bulunmayan Tarih 11 dersi için tamamen Türk kültür ve uygarlığı konularından oluşan bir program hazırlanmıştır

Bu dönemde okutulan ve örnekleme alınan 9. sınıf tarih ders kitabının konu dağılımı ile konulara ayrılan yer aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 9

Çok Perspektiflilik Dönemi 9. Sınıf Tarih Ders Kitabının Konu Dağılımı Ve İlkçağ Uygarlıklarına Ayrılan Yer (Okur vd., 2008)

Sıra No	Konular	Sayfa	Oran (%)
1	Tarih Bilimi (Tarih Bilimine Giriş, Tarih Yazıcılığı, Tarihin Faydalandığı Bilim Dalları)	33	19,2
2	Uygarlığın Doğuşu ve İlk Uygarlıklar (Tarihi Çağlara Giriş, Tarih Öncesi Çağlar, Tarih Çağları)	3	1,7
3	İlkçağ Uygarlıkları	25	14,5
	Kültür ve Uygarlık	1	0,6
	Mezopotamya Uygarlığı (Sümerler, Akadlar, Elamlar, Babiller, Asurlular)	3	1,7
	Orta Asya Uygarlığı	2	1,2
	Mısır Uygarlığı	2	1,2
	İran Uygarlığı	1	0,6
	Hint Uygarlığı	1	0,6
	Çin Uygarlığı	1	0,6
	Doğu Akdeniz Uygarlığı (Fenikeliler ve İbraniler)	1	0,6
	Anadolu Uygarlığı (Hattiler, Hititler, İyonyalılar, Urartular, Frigyalılar, Lidyalılar)	5	2,9
	Ege ve Yunan Uygarlığı (Girit, Miken, Eski Yunan, İskender İmparatorluğu)	4	2,3
	Roma Uygarlığı	4	2,3
4	İlk Türk Devletleri	27	15,7
5	İslam Tarihi ve Uygarlığı (13. Yüzyıla Kadar)	28	16,3
6	Türk İslam Devletleri (10-13. Yüzyıla Kadar)	29	16,9
7	Türkiye Tarihi	27	15,7
Toplam		172	100

Tablo 9’da da görüldüğü gibi ders kitabında İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konular “İlkçağ uygarlıkları” başlıklı üniteye toplanmış olup, bu üniteye toplam 25 sayfa ayrılmıştır. Bu ünitenin ders kitabı içerisindeki ağırlığı yaklaşık %14,5’tir. Bu ünite içerisinde Mezopotamya uygarlığının ağırlığı %1,7, Orta Asya ve Mısır uygarlıklarının her birinin ağırlığı %1,2, İran, Hint, Çin ve Doğu Akdeniz (Fenikeliler ve İbraniler) uygarlıklarının ağırlıkları % 0,6, Anadolu uygarlığının ağırlığı %2,9, Ege ve Yunan uygarlığı ile Roma uygarlığının ağırlığı ise %2,3 oranındadır. Dolayısıyla bu ders kitabında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yer bir önceki ders

kitabına kıyasla bir miktar artırılıp, bilgi bakımından daha da genişletilmişse de yine de 1990’lı yılların başlarına kadar okutulan tarih ders kitaplarının oldukça gerisindedir.

Milli Eğitim Bakanlığı 2017 yılında ilkököl, ortaokul ve liselerde okutulan derslerin öğretim programlarının önemli bir kısmı yeniden hazırlamıştır. Yenilenen lise tarih dersi öğretim programları ve bu programlara uygun olarak hazırlanan ders kitapları 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bakanlık, 2018 yılında gerçekleştirdiği bir başka düzenlemeyle de o zamana kadar liselerde 9. ve 10. sınıflarda okutulan tarih derslerini 2018-2019 öğretim yılından itibaren 9., 10. ve 11. sınıflarda haftada ikişer saat olmak üzere üç yıla çıkarmıştır. Diğer tarih derslerinin okutulmasına ise önceden olduğu gibi devam edilmiştir. Bu durum tarih derslerine ayrılan toplam ders saati noktasında görece bir rahatlama sağlamışsa da İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konuların program içerisindeki ağırlığını pek değiştirmemiştir. Nitekim daha önceki programda 9. sınıf konuları yeni duruma uygun olarak gerçekleştirilen konu dağılımına göre 9. sınıf tarih programı “tarih ve zaman” ile ilgili genel nitelikli bilgilerle başlayıp, Büyük Selçuklu Devleti’nin yıkılması ve bu devletin kültür ve medeniyeti konularıyla sona ermektedir. Dolayısıyla İlkçağ uygarlıkları ile ilgili konular yine 9. sınıf tarih konuları içerisinde yer almaya devam etmiştir.

Aşağıda bu dönemde okutulan 9. sınıf tarih ders kitabının konu dağılımları tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 10

Çok Perspektiflilik Dönemi 9. Sınıf Tarih Ders Kitabının Konu Dağılımı ve İlkçağ Uygarlıkları (Yüksel vd., 2018)

Sıra No	Konular	Sayfa	Oran (%)
1	Tarih ve Zaman (İnsanlığın Hafızası Tarih, Neden Tarih?, Zamanın Taksimi)	11	6,7
2	İnsanlığın İlk Dönemi (İnsanlığın İlk İzleri, Yazının Gelişimi, İlkçağda Başlıca Medeniyet Havzaları, İnsan ve Göç, Kabileden Devlete, Kanunlar Doğuyor)	30	18,2
3	Ortaçağda Dünya	19	11,5
4	İlk ve Ortaçağlarda Türk Dünyası (Avrasya’da İlk Türk İzleri, Boylardan Devlete, Türklerde Coğrafya İle Oluşan Yaşam Tarzı, Kavimler Göçü, İlk Türk Devletleri ve Komşuları)	34	20,6
5	İslam Medeniyetinin Doğuşu	42	25,4
6	Türklerin İslamiyeti Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri (Son konu B. Selçuklu Devletinde Yönetim ve Toplum Yapısı)	29	17,6
Toplam		165	100

Tabloda da görüldüğü gibi ders kitabında “insanlığın ilk dönemi” başlıklı 2. ünite ile “İlk ve Ortaçağlarda Türk Dünyası” başlıklı 4. ünitenin bir bölümü İlkçağ uygarlıkları ile ilgilidir. “İnsanlığın ilk dönemleri” başlıklı ünite “insanlığın ilk izleri”, yazının gelişimi”, “İlkçağda başlıca medeniyet havzaları”, “insan ve göç”, “kabileden devlete” ve “kanunlar doğuyor” başlıklı konulardan oluşmaktadır. Tematik bir yöntemin izlendiği ders kitabında çeşitli temalarla ilgili olarak Anadolu ve çevresindeki uygarlıklar hakkında bilgilere yer verilmiştir. “İnsanlığın ilk izleri” başlıklı konuda Anadolu’nun önemli kültür merkezlerinden olan Çatalhöyük,

Göbeklitepe ve Çayönü hakkında bilgiler verilirken, “Yazının gelişimi” konusunda da Mezopotamya başta olmak üzere Anadolu ve çevresinde yazı, eğitim ve bilim alanlarındaki gelişmelerden bahsedilmektedir. “İlkçağda başlıca medeniyet havzaları” başlıklı konuda ayrı ayrı metin kutuları içinde İran, Hint, Çin, Mezopotamya, Yunan, Doğu Akdeniz (Fenikeliler ve İbraniler) hakkında ayrı ayrı metin kutuları içinde toplam iki sayfalık kısa bilgilere yer verilmiştir. Diğer konular kapsamında da farklı uygarlıklar bağlamında göç, yerleşme, ticaret, hukuk, sosyal ve ekonomik yaşam ile ilgili özet bilgiler verilmektedir.

“İlk ve Ortaçağlarda Türk Dünyası” başlıklı üniteye yer alan “Avrasya’da ilk Türk izleri” başlıklı konuda Orta Asya’daki en eski kültür merkezleri olan Anav, Afanesyevo, Andronova, Karasuk ve Tagar ile ilgili bilgiler verilmektedir. Diğer konular kapsamında ise Orta Asya Türklerinin sosyal yapıları, devletleşme süreci, Asya Hun Devleti, Göktürk ve Uygur devletleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu üniteye ayrıca İlk Türk devletlerinde töre, güç ve yönetim anlayışı, konar-göçer yaşam tarzı, Anayurttan yapılan Türk göçleri, Türklerde askeri kültür vb. konularla ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Sonuç

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde İlkçağ uygarlıkları tarih öğretiminin önemli bir unsuru olarak görülmüştür. 1931 yılında yayınlanan Cumhuriyet döneminin ilk tarih ders kitabı dört ciltlik “Tarih” kitabında Türk milletinin tarihsel geçmişi tarih öncesi dönemlere kadar gerilere götürülerek şanlı geçmişi ve dünya uygarlığına yapmış olduğu katkı vurgulanmış; aynı zamanda temelinde Orta Asya’daki ileri medeniyet havzasından göçler yoluyla yayılan Türk uygarlığının yattığı kabul edilen İlkçağ uygarlıklarına, bu çerçevede eski Yunan ve Roma uygarlıklarına da önemli yer ayrılmak suretiyle Batı uygarlığına verilen önem gösterilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Hümanizma etkisi altındaki ders kitaplarının yayınlanması ile tarih öğretiminde Türk Tarih Tezinin etkisi azalmış, Eskiçağ Türk tarih ve uygarlığı konularına ayrılan yer de yarı yarıya azaltılmıştır. Bu ders kitabında Ege ve Yunan uygarlıkları ile Roma uygarlığına ayrılan yer artırılmış; Yunan uygarlığına ayrılan yaklaşık %22’lik yer %29,4’e, Roma uygarlığına ayrılan yer ise %22’den %28,1’e çıkarılmıştır. Bu ders kitaplarında Anadolu uygarlıklarına ayrılan yer de her ne kadar kayda değer bir oransal artış sağlanmamakla birlikte Anadolu’nun geçmişine yapılan vurgu ve verilen önem artmıştır. Bu ders kitabının yerine 1953 yılından itibaren Emin Oktay ve Niyazi Akşit tarafından yazılan Lise 1. Sınıf tarih ders kitabı 1976-1978 yılları arasındaki iki yıllık dönem hariç olmak üzere 1980’li yılların sonlarına kadar konu dağılımlarında bazı değişiklikler gerçekleştirilerek okutulmuştur. Bu kitabın 1989 yılında yapılan son baskısında Yunan tarihine %20,3, Roma tarihi konularına ise %28,2 oranında yer ayrılmıştır.

1942 yılından itibaren tarih ders kitaplarında Eskiçağ Türk tarihi ve uygarlığına ayrılan yerin azaltılarak özellikle Antik Yunan ve Roma uygarlıklarının ön plana çıkarılmasının yarattığı Türkçü tepki 1975-1977 yılları arasında işbaşında bulunan Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde yeni tarih ders kitaplarının yazdırılmasıyla sonuçlanmıştır. Yeni yazılan lise 1. sınıf ders kitabında Türk tarihi ve uygarlığına ayrılan yer %68,9’a çıkarılırken, diğer tüm İlkçağ

uygarlıklarına yaklaşık %28 oranında yer ayrılmıştır. İlkçağ uygarlıklarına genel olarak ayrılan yer ayrılırken Çin ve Hint uygarlıklarına yer verilmeyerek coğrafi açıdan da uygarlıkların alanı daraltılmıştır. Bu ders kitabında dikkat çeken bir başka husus da Hıristiyanlık ve Musevilik dinlerine ayrı başlıklar altında yer verilerek Doğu-Batı medeniyet farklılığının din boyutunun da altı çizilmiştir. 1978 yılında gerçekleşen hükümet değişikliği sonrasında bu ders kitaplarının okutulmasına 1978-1979 öğretim yılından itibaren son verilerek daha önce okutulan ders kitapları yeniden okutulmaya başlanmıştır.

Türkiye’de tarih öğretiminde Türk-İslam Sentezi döneminin ikinci devresinin 12 Eylül askeri yönetimi tarafından 1983 yılında tarih dersi öğretim programlarının değiştirilmesiyle başlamıştır. Bu programda daha önce lise 2. sınıf konuları arasında yer verilen İslam Tarihi konuları lise 1. sınıf konuları içerisine aktarılmış, bu da İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yerin bir miktar azalmasına yol açmıştır. Ancak bu değişiklik uzunca bir süre ders kitaplarına yansıtılmamıştır. 1991-1992 öğretim yılında liselerde Ders Geçme ve Kredi Sisteminin uygulanmaya başlanmasıyla zorunlu tarih dersleri üç yıldan iki yıla indirilmiş; bu durum lise tarih öğretiminde İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili konuların azaltılmasına yol açmıştır. Bu dönemde okutulan tarih ders kitaplarında İlkçağ uygarlıkları konusu Anadolu uygarlığı merkezli olarak ele alınmış, Ön Asya ve Eski Batı uygarlıklarına ise ancak Anadolu uygarlıklarıyla ilişkileri ölçüsünde ve çok özet bir şekilde yer verilmiştir. Bu uygulama 2008-2009 öğretim yılından itibaren okutulan yapılandırmacı anlayışa göre hazırlanan tarih ders kitaplarında da sürdürülerek Orta Asya, Mezopotamya, Mısır, İran, Hint, Çin, Doğu Akdeniz (Fenikeliler ve İbraniler), Anadolu, Ege ve Yunan ve Roma uygarlıkları ile ilgili konulara çok özet bir şekilde yer verilmiştir. 2018 yılında liselerde tarih derslerinin yeniden üç yıla çıkarılmasıyla genel tarih konularına ayrılan toplam ders saati miktarında önemli bir artış sağlanmışsa da bu artış ders kitaplarında İlkçağ uygarlığına ayrılan yeri genişletmemiş, bu konulara ancak “insanlığın ilk izleri” ve “İlk ve Ortaçağlarda Türk Dünyası” başlıklı iki ünite çerçevesinde ve sınırlı bir düzeyde yer verilmesine devam edilmiştir.

Türkiye’de lise tarih ders kitaplarında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yer ile ilgili bu gelişim seyri aynı şekilde ilköğretim tarih ders kitaplarına da yansımıştır (Taşkın, 2016: 68-69). İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yerin bu şekilde azaltılmasının öğrencilerin tarihsel bilgi, bilinç ve becerileri üzerinde olumsuz etkide bulunacağı düşünülmektedir. Yurtsever (1996), insanlığın ortak mirası olan ve dolaylı bir şekilde günümüz uygarlıkları üzerindeki etkisini gösteren İlkçağ uygarlıklarına ders kitaplarında yeterli yer ayrılmamasının insanlık tarihinin gelişim seyrinin öğretimini olumsuz etkileyeceğini vurgulamaktadır. Yıldırım da (1995) öğrencilerin insanlık tarihinin gelişim evrelerini tam olarak algılayabilmeleri için ders kitaplarında bu konulara ayrılan yerin azaltılması değil, tam aksine Avrupa ve Asya’nın da dışına çıkılarak diğer kıtaları da kapsamı, bu çerçevede Amerika kıtasındaki uygarlıklar ile Afrika ve Avustralya’daki ilk yerleşmeleri kapsamı gerektiğini ileri sürmektedir.

Kabapınar (1995), tarih öğretimini ulusal değerlerin yanı sıra evrensel değerleri de kapsayacak şekilde yeniden ele alınarak temel insani değerler çerçevesinde birleştirici, bütünleştirici bir içerik kazandırılmasının bir zorunluluk haline geldiğinin altını çizmektedir.

Öte yandan tarih öğretiminde ilkçağ uygarlıklarına ayrılan yerin sınırlandırılmasının genel olarak bu konulara karşı ilgiyi azalttığı ve önemsiz görülmesine yol açtığı da söylenebilir.

Nitekim Aynur Yılmaz (2010) araştırmasında tarih öğretmenlerinin eskiçağ ve eski Türk tarihi öğretimini gerekli görmeye beraber öğrenme-öğretme sürecinde bu konularla ilgili ayrıntı ve gereksiz olarak değerlendirdikleri konuları göz ardı ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Aynı araştırmanın sonuçları tarih öğretmenlerinin sadece %27.98'lik bir bölümünün kendisini Eskiçağ tarihi konusunda "iyi" olduğunu düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de lise tarih ders kitaplarında İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yer 1983 yılından günümüze gelinceye kadar giderek azalmış ve lise tarih eğitim sistemi içerisinde adeta Anadolu ve yakın çevresiyle sınırlı bir detay düzeyine indirilmiştir. Bu durumun tarih öğretiminde yol açabileceği olumsuz etkileri ortadan kaldırmak adına tarih dersi öğretim programlarının farklı tarihsel dönemler ile yerellik-ulusallık-evrensellik arasındaki dengelerin İlkçağ uygarlıklarına ayrılan yerin artırılmasını da içerecek şekilde yeniden tasarlanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akşit, N. ve Oktay, E. (1953). *Tarih I, ilkçağ*. İstanbul: Remzi.
- Akşit, N. ve Oktay, E. (1968). *Tarih I, ilkçağ*. İstanbul: Remzi.
- Akşit, N. ve Oktay, E. (1980). *Tarih, lise I. sınıf*, İstanbul: Remzi.
- Akşit, N. ve Oktay, E. (1989). *Tarih lise I*. İstanbul: Remzi.
- Alkan, N. (2014). Tarihin çağlara ayrılmasında "üçlü sistem" ve Türk-İslâm tarihinin çağ taksimi meselesi. *TUHED, Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3 (2), s. 43-64.
- Aynur Yılmaz, A. (2010). *Tarih öğretmenlerinin eskiçağ tarihi ve eski Türk tarihi öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve önerileri (Ankara ili orta öğretim kurumlarında)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bektaş Öztaşkın, Ö. ve Üngör, İ. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında eskiçağ tarihi konusu ve bilincinin bilimsel içerik bakımından değerlendirilmesi. *e-International Journal of Educational Research*, 4 (3), s. 1-26.
- Bilgili, A. S. (2014). Eğitim programlarımızda Türk-İslâm Sentezi meselesi (1980-2000 yılları arasındaki tartışmalara bir projeksiyon). *Kafkas Üniversitesi e – Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), s. 1-13.
- Bozgöz, A. (2017). *Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde ilkçağ tarihi konularından kadeş antlaşmasının barış eğitimi kapsamında ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Copeaux, E. (2006). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezine*. İstanbul: İletişim.
- Deliorman, A. (1994). *Tarih I*, İstanbul: Bayrak.

- Demir, M. ve Sarıkaya, H. (2019). Türkiye’de eski batı tarihçiliğinin sorunları üzerine değerlendirmeler. *OANNES Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s. 177-200.
- Demircioğlu, İ. H. (2008). Türkiye’de tarih eğitiminin tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (12), s. 431-450.
- Durgun, Ş. (2015). Türkmerkezli yaklaşımdan Avrupamerkezli yaklaşıma geçişte hümanizma. *Akademik Hassasiyetler*, 2, s. 1-26.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih, Türkiye’de resmi tarih tezinin oluşumu*. İstanbul: İletişim.
- Gültekin, A. K. (2015). Cumhuriyetin kuruluş dönemi açısından antropoloji ve ırkçılık tartışmaları hakkında görüşler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55 (1), s. 91-111.
- Günaltay, Ş. (1939). *Lise tarih kitapları, tarih I*. İstanbul: Maarif.
- Jeismann, K. E. (1979). Geschichtsbewußtsein. In K. Bergmann, A. Kuhn, J. Rüsen, & G. Schneider (Eds.), *Handbuch der Geschichtsdidaktik* (1st ed., pp. 42–45). Düsseldorf: Pädagogischer.
- Kabapınar, Y. (1991). *Müfredat programı ve ders kitapları açısından orta öğretimde (lise) tarih öğretimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kabapınar, Y. (1995). Kredili sistem ve lise tarih kitapları. *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu* (s. 212-227). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Kafesoğlu, İ. ve Deliorman, A. (1976). *Tarih lise I*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Kara, R. M. (2018). *2005 ve 2017 sosyal bilgiler ders kitaplarındaki “eskiçağ” konusunun incelenmesi ve öğretim programlarının öğretmen görüşlerine dayalı olarak karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Karal, E. Z. (1944). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi, 1918-1944*. İstanbul: Maarif.
- Köken, N. (2014). *Cumhuriyet dönemi tarih anlayışları ve tarih eğitimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Maksudyan, N. (2007). *Türklüğü ölçmek, bilim-kurgusal antropoloji ve Türk milliyetçiliğinin ırkçı çehresi 1925-1939*. İstanbul: Metis.
- Mansel, A. M., Baysun, C. ve Karal, E. Z. (1942a). *İlkçağ tarihi, birinci sınıf*. İstanbul: Maarif.
- Mansel, A. M., Baysun, C. ve Karal, E. Z. (1942b). *Ortaçağ tarihi, ikinci sınıf*. İstanbul: Maarif.
- Mansel, A. M., Baysun, C. ve Karal, E. Z. (1942c). *Yeni ve yakınçağlar tarihi*. İstanbul: Maarif.
- MEB (1983). Ortaöğretim kurumları tarih programı. *MEB Tebliğler Dergisi*, 2146 (29 Ağustos 1983), s. 338-342.

- Mehonijk, E. (2018). *Sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabında yer alan eskiçağ tarihi konularının Makedonya'daki 6. Sınıf ders kitabı ile karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Okur, Y., Genç, İ., Özcan, T., Yurtbay, M. ve Sever, A. (2008). *Ortaöğretim tarih 9*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özçelik, N. (2012). *İlk çağ tarihi ve uygarlığı*. Ankara: Nobel.
- Sönmez, E. (2011). *İlköğretim II. kademe 6. sınıf sosyal bilgiler dersi eskiçağ tarihi konularının işlenmesinde müzelerin önemi, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri (Şanlıurfa ili merkezi örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, A. ve Yazıcı, F. (2013). Türkiye'de tarih öğretiminin dünü, bugünü. *TYB Akademi*, 3 (8), s. 11-33.
- Şimşek, A. ve Alaslan, F. (2014). Milliyetçi tarihten milli tarihe, çatışmacı eğitimden barışçı eğitime doğru Türkiye'de tarih ders kitapları, *Akademik Bakış Dergisi*, 40.
- Şimşek, A. (2017). Türk tarih tezi. A. Şimşek (ed.), *Türkiye'de Tarih Eğitimi, Dönemler, Ders Kitapları, yazarlar, Akademisyenler, Algılar* (s. 105-131). Ankara: Pegem.
- Taşkın, A. (2016). *Cumhuriyet döneminde ilkökul tarih/sosyal bilgiler ders kitaplarında eskiçağ tarihinin öğretiminin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Taşkın, A. ve Şimşek, A. (2017). Cumhuriyet dönemi ilkökul tarih / sosyal bilgiler ders kitaplarında eskiçağ tarihinin öğretimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25 (4), s. 1533-1548.
- TTTC (1931). *Tarih I: tarihten evvelki zamanlar ve eski zamanlar*. İstanbul: Devlet.
- Turan, R. (2012). Avni Akyol dönemi eğitim siyasetleri. *Milli Eğitim*, 194, s. 108-131.
- Turan, R. (2015). Tarih öğretmenlerinin lise tarih derslerinin genel amaçlarının öğrencilere kazandırılma düzeylerine ilişkin görüşleri (Ankara ili örneği). *Turkish Journal of Educational Studies*, 2 (3), s. 139-180.
- Turan, R. (2019). Tarih ders kitaplarında Orta Asya. A. Şimşek (Ed.), *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar, Devletler, Halklar, Kişiler* (s. 35-50). Ankara: Pegem Akademi.
- Ülker, D. (2015). *Ortaokul 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde ilkçağ tarihi konularında Hititler konusunun öğretilmesinde Hitit masallarının kullanılmasının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yazıcı, F. (2011). Cumhuriyet dönemi tarih ders kitaplarında tarih yazımı. V. Engin-A. Şimşek (edt.) (s. 197-219). İstanbul: Yeditepe.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, E. E. (2014). *İnönü döneminde tarih ve eğitim: Tarih anlayışında süreklilik ve değişimler*. Ankara: ODTÜ.

- Yıldırım, R. (1995). Tarih ders kitaplarında Anadolu uygarlıkları. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu (s. 161-166). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Yurtsever, M. (1996). *İlk-orta öğretim tarih programları ve ders kitaplarında tarih bilgisi ve ilkçağ tarihi üniteleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yüksel, E., Kapar, M.A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L. Ardiç, M., Bağcı, Ö. ve Yıldız, S. (2018). *Ortaöğretim tarih 9*. İstanbul: Milli Eğitim.